

Opprevne olabukser og brennmaneter: Men når skal vi frimerke- markere revir i Antarktis?

Av Odd Gunnar Skagestad

Vi beklager at oversikten med noter forsvant totalt fra Odd Gunnar Skagestads artikkel i NFT nr. 6, noe som kunne gjøre det vanskelig å få et riktig inntrykk av artikkelen. Vi trykker den derfor pånytt slik at alt kommer slik det var i det opprinnelige manus fra artikkelforfatteren. Red.

Polarnasjonen Norge

At Norge er en *polarnasjon*, er så visst ingen floskel. Som folkeferd har vi hatt en utpreget dragning mot planetens fjerneste, kaldeste og mest grisgrendte strøk. Norske polfarere og polarforskere som Fridtjof Nansen, Roald Amundsen og Otto Sverdrup var pionérskikkelser med oppdagelsesferder som satte polarområdene på verdenskartet. Nordmenn var først på Sydpolen (1911) så vel som over Nordpolen (1926). Nordmenn startet i 1904 opp hvalfangsten i Sydishavet, og dominerte denne næringen frem til 1960-årene. Norske hvalfangstredere finansierte og utrustet ekspedisjoner som i 1920-30-årene kartla store deler av Sydpolkontinentet – en virksomhet hvor norske flyvere var de fremste foregangsmenn, med den tids mest avanserte teknologi. Nettopp polarekspedisjoner – enten det var i forskningsøyemed, for matauk, som sportsprestasjoner eller kun for å markere revir – var selve grunnelementet i det norske nasjonsbyggingsprosjektet, slik det utspant seg på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.

Stadig fjernere fortid

Dette er riktignok historie, - vi snakker om bragder fra en etter hvert stadig fjernere fortid. Men også den dag i dag er Norge en polarnasjon, til og med i *dobbelt forstand*: Vi er faktisk det eneste land i verden som har territoriale besittelser både i de nordlige og de sydlige polarområdene – i Arktis så vel som i Antarktis.¹⁾

Dette er noe som vel de færreste av oss går rundt og tenker på i det daglige. Men i kraft av vår særegne, så å si "bi-polare" status, er Norge som

polarnasjon rett og slett unik. Vi har en polar identitet som ingen annen nasjon kan matche. Andre land er rause med å markere og synliggjøre sine respektive polarbesittelser ved frimerkeutgivelser.

Ville det ikke da også være rimelig å forvente at Norges polare identitet også burde avspeiles på norske frimerker?

I hvilken grad og på hvilken måte så er tilfelle, er temaet for denne artikkelen.

De norske provinser i Nord og i Syd

I *Arktis* har vi vært hele tiden, for så vidt som nesten en tredjepart av fastlands-Norge ligger nord for polarsirkelen (66° 33' N.). I 1920-årene ekspanderte Kongeriket nordover: Allerede den 9. februar 1920 hadde en internasjonal avtale ("Svalbardtraktaten") fastslått at *Svalbard* tilhørte Norge. Den statsrettslige siden av saken ble håndtert ved at Stortinget 17. juli 1925 vedtok Lov om Svalbard, hvoretter Norge den 14. august 1925 formelt overtok

De eneste norske frimerkene som markerer revir når det gjelder våre polare områder er Svalbard-merkene fra 1925.

styret over øygruppen.

En ytterligere utvidelse av norske besittelser i Nord-Ishavet fant sted da den tidligere herreløse øya *Jan Mayen* ble annektert ved Kgl. resolusjon 8. mai 1929.

I *Antarktis* hadde polfarere og hvalfangstekspeidiser gått foran og lagt grunnlaget for norske interesser. Dette førte i sin tur til at Norge annekterte tre områder i denne herreløse verdensdelen, henholdvis de to små øyene *Bouvetøya* (ved Kgl. resolusjon 23. januar 1928), *Peter I Øy* (Kgl. resolusjon 6. mars 1931) og til slutt det store området på det antarktiske fastlandet som senere skulle få navnet *Dronning Maud Land* (Kgl. resolusjon 14. januar 1939).

Mens våre nordligste provinser – Svalbard og Jan Mayen – har status som *deler av Kongeriket Norge*, har de norske områdene i Antarktis status som såkalte *biland*, noe som innebærer en noe løsere tilknytning til Riket i statsrettslig forstand.

Felles for dem alle er at de er underlagt norsk lov og jurisdiksjon. For våre tre territorier i Antarktis er det *Bilandsloven* (Lov av 27. februar 1930 nr.3, med senere endringer) som gjelder. Vi kan likevel merke oss at i en nylig stortingsmelding har Justisdepartementet gått inn for at *Bouvetøya* bør endre status og innlemmes i Norge som en del av Kongeriket.²⁾

Frimerkeutgivelser som revirmarkering

Her må vi ta en pust i bakken og minne om hvilke mangfoldige funksjoner og formål frimerkeutgivelser kan tjene.

I henhold til hevdvunnen oppfatning har organisering av et länds postve-

Hvorfor har ikke Norge utgitt et slikt frimerke med Bouvet-øya?

sen, og følgelig også utstedelse av frimerker, vært et prerogativ for de respektive lands og territoriers politiske sentralmyndigheter. Dermed fikk frimerkeutgivelser nødvendigvis også karakter av å være en *stats-akt*. Ved å utstede frimerker og la disse bli tatt i bruk innenfor et gitt geografisk territorium, annonserte utgiveren – dvs. staten – samtidig at angjeldende territorium falt inn under samme stats jurisdiksjon.

Stadfestelse

I områder med avklart og alment aksepterte jurisdiksjonsforhold, innebar ikke dette mer enn en ytterligere stadfestelse av tingenes eksisterende tilstand.

I områder med uklare eller omtvistede suverenitets- eller jurisdiksjonsforhold, er bildet et annet. Vi kan her skjelne mellom områder som blir gjenstand for erobring eller kolonisering, områder som er eller har vært gjenstand for mellomstatlige kriger og konflikter, områder som separatistiske myndigheter har søkt å løsrive fra eksisterende eller tidligere statsdannelser, samt nyervervede eller nyoppdagede områder hvor ulike staters ekspansjonstrang eller deres ulike prinsipper for landnåm har skapt uoverensstemmelser. Uansett er det slik at grenselinjer trukket opp på et frimerkes billedflate er et politisk budskap fra utstederstaten – og slik blir det også oppfattet fra omverdenen.

I alle tilfeller som gjelder områder med uklare eller omtvistede suvere-

nitets- eller jurisdiksjonsforhold, vil en stats utgivelse av frimerker for området innebære det klare budskapet: *"Her er det vi som styrer!"*

Vanlig fenomen

Men slik revirmarkering er også et vanlig fenomén når det gjelder nyervervede territorier hvor suverenitets- og jurisdiksjonsforholdene ikke lenger nødvendigvis er omstridte. Et eksempel i så måte er utgivelsen av Svalbard-serien (NK 137-140) i anledning av Norges overtagelse av Svalbard 14. august 1925.

Og dermed er vi over på temaet norsk utgivelsespolitikk hva angår våre polarbesittelser: I hvilken grad og på hvilken måte har Norge benyttet frimerkeutgivelser for å markere at landet hadde skaffet seg nye provinser, eventuelt for senere å markere jubiléer eller påminnelser om de runde år som var gått siden disse begivenhetene fant sted?

Arktis på norske frimerker

Svalbard-serien fra 1925 er allerede nevnt. Den bestod av fire frimerker med samme riksvåpen-motiv som den vanlige bruksfrimerkeserien. Den eneste forskjellen var en tilføyelse øverst i billedflaten - ordene SVALBARD 1925 med spinkle, beskjedne typer. Kanskje ikke særlig "flashy", men greit nok.

Og så, i 1975, kom en utgave i anledning av at Svalbard i 50 år hadde vært en del av Kongeriket Norge. Denne bestod av en serie på tre merker (NK 757-759) med

motivene henholdsvis Tempelfjellet (1,00 kr), gruvearbeidere (1,25 kr) og isbjørn (1,40 kr). Samt, øverst i billedflatene, med bitteliten skrift 1925 SVALBARD 1975.

Disse to seriene er de eneste frimerkeutgivelserne som uttrykkelig, om enn på stillfarende og smålåtent vis, målbærer et budskap om at denne øygruppen er norsk, ja endog en del av Riket.³⁾

Svalbard har riktignok dukket opp på norske frimerker ved enkelte andre anledninger. Men dette har vært anledninger hvor formålet har vært et annet enn å markere norsk statstilhørighet:

- I 1957 ble det utgitt en serie på tre frimerker (NK 448-450) i anledning av det Internasjonale Geofysiske År 1957-58. Et kart over Svalbard pryder billedflaten på ett av disse (NK 449, pålydende 35 øre).
- I 1978 utkom en serie på åtte frimerker (NK 823-830) i anledning av den internasjonale frimerkestillingen NORWEX 80. Fire av disse merkene (NK 827-830) inkluderte reproduksjoner av Svalbardmerkene fra 1925 (NK 137-140) som dekor-elementer.
- I 1996 utkom en serie på to frimerker (NK 1251-1252) i anledning av at det var 400 år siden Spitsbergen ble gjenoppdaget av nederlenderen Willem Barentsz.⁴⁾ Billedflatene bærer motivene Adventdalen og isbjørn, samt ordet SVALBARD med små typer.
- I 2006 utkom en serie på tre merker (NK 1613-1615, samt et miniatyrark BL 30) med mottoet "100 år i Arktis". Serien var en markering av at det var gått 100 år siden hhv. den første norske vitenskapelige ekspedisjon til Svalbard; etableringen av Arctic Coal Company⁵⁾; samt bosettingen i Longyearbyen, og disse tre motivene var gjengitt på fri merkene.
- I 2007 ble det utgitt en serie på to merker (NK 1639-1640, samt et miniatyrark BL 33) i anledning av det 4. Internasjonale Polaråret. Motivet på det ene av merkene (NK 1640, pålydende

13,00 kr) er geodesi-antennen i Ny-Ålesund og kystvaktfartøyet K/V Svalbard.

Så langt frimerkeutgivelser hvor Svalbard har dukket opp – i en eller annen sammenheng, og på en eller annen måte.

Men hva med **Jan Mayen**?

Norges anneksjon av Jan Mayen i 1929 foranlediget ingen frimerkeutgivelse. Heller ikke ved senere åremål – som f.eks. ved 50-års-milepælen i 1979, 75-årsjubiléet i 2004 eller ved de fylte 80 år i 2009 – fant Postverket noen grunn til å markere anledningen med noen frimerkeutgivelse.

Serien fra 1957

Det *eneste* tilfellet hvor Jan Mayen forekommer på noe norsk frimerke, er i serien fra 1957 som ble utgitt i anledning av det Internasjonale Geofysiske År (jfr. ovenfor), nemlig 25-øresmerket (NK 448). Dette gjengir en avbildning av øya, hvor man så vidt kan skimte – gjennom skoddeheimen - fjellet Beerenberg stige opp av havet. Samt navnet JAN MAYEN i øvre venstre hjørne. Andre eksempler på motiver fra Arktis for øvrig på norske frimerker er få og sporadiske. Vi kan nevne i fleng Polmerkene med isbjørn og fly fra 1925 (NK 130-136), som dukket opp igjen i 1978 som dekor på NORWEX 80-serien (NK 823-826); videre polarskutene Maud, Fram og Gjøa fra 1972 (NK 697-699); jubileumsmerkene for Otto Sverdrup med Fram i 2004 (NK 1537-1538, samt miniatyrarket BL 25); dessuten en isbjørn på ett av turistmerkene i 2005 (NK 1568).

Alt i alt en temmelig sparsom beholdning. De norske landnåm i Arktis har i meget beskjeden grad inspirert de norske postmyndighetene til å utgi frimerker som kunne markere eller minne om begivenhetene.

Antarktis på norske frimerker

For Antarktis' vedkommende er bildet enda blekere i så måte.

Norges anneksjon av **Bouvetøya** i 1928 ble ikke markert med noen frimerkeutgivelse. Noen frimerkeutgivelser skulle heller ikke finne sted ved de påfølgende anneksjoner av **Peter I Øy** i 1931 eller av **Dronning**

Hvorfor har vi ikke utgitt et eget frimerke om vår eiendomsrett til Peter Is øy?

Maud Land i 1939.

Senere anledninger (så som 50-, 75- eller 80-årsjubiléer) til å markere de sydpolare besittelsenes norske tilhørighet har kommet og gått: For Bouvetøyas vedkommende i 1978, 2003 og 2008; for Peter I Øy i 1981, 2006 og 2011; for Dronning Maud Land i 1989 og 2014. Disse milepælene har knapt nok vært registrert i media, langt mindre foranlediget noen frimerkeutgivelser.

Kun ved to anledninger er det utgitt norske frimerker med direkte tilknytning til Dronning Maud Land:

- Første gang var i serien fra 1957 som ble utgitt i anledning av det Internasjonale Geofysiske År (jfr. ovenfor). Her gjengir 65-øresmerket (NK 450) et kart over hele det antarktiske kontinent, hvor Dronning Maud Land er tydelig avmerket, med navns nevning, som en sektor inn til Sydpol-punktet, mellom 20° V. og 45° Ø.⁶⁾
- Neste gang var i 1985 med en serie på to merker (NK 966-967) med motiv "Fjell i Antarktis" (hhv. Sagbladet og Hoggestabben – begge i Dronning Maud Land).

Øvrige norske frimerker med tilknytning til Antarktis – men uten referanse til noen av de norske bilandene – omfatter de to seriene som ble utgitt i 1961 (NK 502-502) og i 2011 (NK 1783-1784) i anledning av henholdsvis 50- og 100-årsjubiléene for Roald Amundsens erobring av Sydpolen. I tillegg ble det i 1971 utgitt et frimerke i anledning av at det var 10 år siden Antarktistraktaten trådte i kraft (100-øresmerket NK 676). Motivet var her en kartskisse over Antarktis, sidestilt med et por-

trekk av Roald Amundsen.

Og det er det hele. Norge har altså *aldri* – i de langt over 80 årene hvor vi har hevdet krav på suverenitet over områder i Antarktis – latt disse kravene bli synliggjort ved frimerkeutgivelser.

Om Arktis generelt og våre nordligste provinser er beskjedent tilstede på norske frimerker, så er Antarktis og de norske bilandene i syd nærmest totalt fraværende.

Hva må gjøres?

Forfatteren av disse linjer har aldri påstått at Norge fører en restriktiv frimerkepolitikk – at vi utgir for få frimerker. Tvert imot har jeg gjennom mange år i en lang rekke artikler i aviser og tidsskrifter i til dels polemiske ordelag advart mot den tiltagende og vedvarende inflasjon som har funnet sted med hensyn til nye frimerkeutgivelser⁷⁾, noe som ved flere anledninger har utløst sure oppstøt fra våre postmyndigheter⁸⁾. Dette dreier seg vel å merke ikke bare om inflasjon i betydningen et stadig økende antall nye utgivelser, men også inflasjon med hensyn til hva slags anledninger som markeres eller hva slags motiver som avbildes på de nye utgivelsene⁹⁾.

Lavere terskel

Det er et faktum at terskelen for hva som benyttes som påskudd på nye frimerkeutgivelser, er blitt stadig lavere opp gjennom årene. Opprinnelig var frimerkenes billedflater helst gjengivelser av rikssymboler, statsoverhodets portrett eller postmyndighetenes emblem. Senere kom også andre motiver til – f.eks. til minne om viktige nasjonale begivenheter. I en uttalelse fra offisielt norsk hold er dette formålet blitt fastslått i følgende ordelag, som man vanskelig kan si seg uenig i: "Frimerket har mange oppgaver. Det er ikke bare et frankeringsmiddel. *Frimerket skal gjenspeile et lands historie, natur og kultur, foruten å minne om store begivenheter, personligheter og jubiléer. Derfor har frimerker fått ord på seg for å være et lands visittkort*"¹⁰⁾. Greit nok, men etter hvert er det gått fullstendig inflasjon på området. Inflasjon og trivialisering: Nå er det ikke bare "historie, natur og kultur"

eller "store begivenheter, personligheter og jubiléer" som gjelder. Nå benyttes alskens tenkelige billedmotiver – fra de mest sære til de mest intetsigende – som påskudd for nye utgivelser. Alt fra strikkeluer og bladvotter, brevandrere og brennmaneter, til tegneseriefigurer, OL-vinnere, revyskuespillere, opprevne olabukser, Molde-jazz, Valentin-hjertes, popsangere og nyere nordisk matkultur (!), benyttes som påskudd for å produsere stadig nye utgivelser av disse små papirbitene som presumptivt skulle gjøre tjeneste som Fedrelandets og nasjonens visittkort, ja som symbol på statsmaktens autoritet.

Mikke Mus-frimerker

Dette er riktignok ikke et særnorsk forhold – også i mange andre land ser vi tilsvarende utviklingstrekk. Produksjon av "Mikke Mus"-frimerker for å få samlere var noe man tidligere helst forbandt med såkalte "bananrepublikker" og "operettestater", men vi må bare erkjenne at dette nå er et globalt fenomen.

Om vi holder oss til norske forhold, og ønsker å feie for egen dør, så burde det likevel være mulig å utvirke en mer edruelig utgivelsespolitikk. En stram nedprioritering av den nåværende overvekt av trivialiteter burde kunne gi rom for en tilsvarende oppprioritering av utgivelser til minne om "viktige nasjonale begivenheter". Blant disse står "polar-jubiléer", herunder markeringer av våre nordligste og sydligste provinsers tilknytning til Fedrelandet – til polarnasjonen Norge – i en særstilling¹⁾.

Anledningene i så måte står i kø: Om knapt to år – i 2018 er det 90 år siden Bouvetøya ble norsk. I 2019 er det 90 år siden vi annekterte Jan Mayen og 80 år siden Dronning Maud Land ble lagt inn under norsk statsvelde. I 2020 kan vi feire at Svalbardtraktaten er 100 år, og i 2021 er det 90 år siden Peter I Øy ble norsk. Noe å tenke på for våre postmyndigheter?

1) For en nærmere utdyping av dette temaet skal vises til undertegnede bok *Norsk Polarpolitikk – hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974*, Drey-

ers forlag, Oslo 1975, 302 sider; samt stortingsmeldingen *Norske interesser og politikk i Antarktis*, Meld. St. 32 (2014-2015), 12. juni 2015 (<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-32-20142015/id2415997/>).

2) *Stortingsmeldingen Norske interesser og politikk for Bouvetøya*, Meld. St. 33 (2014-2015), 12. juni 2015, s.31 (<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-33-20142015/id2415895/>).

3) Jfr. Odd Gunnar Skagestad, «Glemmeboken: Svalbardjubiléet 14. august», kronikk i *Farmann Newsletter*, Uke 34, 26. august 2005 (http://www.farmann.no/arkiv/2005/08/glemmeboken_sva.html).

4) «Spitsbergen» var fra Willem Barentsz' tid det vanlige navnet på hele øygruppen frem til Norges overtagelse i 1925, da navnet «Svalbard» ble innført offisielt – på norsk og i internasjonal bruk. Navnet «Spitsbergen» har siden 1970 vært det offisielle navnet på den største av øyene.

5) *Kullgruveselskapet Arctic Coal Company ble grunnlagt av amerikaneren John M. Longyear, som gruvesamfunnet Longyearbyen senere ble oppkalt etter. Selskapet kom på norske hender 10 år senere, da det ble kjøpt opp av det nyetablerte Store Norske Spitsbergen Kullkompani.*

6) Som en kuriositet skal nevnes at denne frimerkeutgaven målbar et utilsiktet budskap, som illustrerer hvor sterkt og sensitivt virkemiddel frimerkeutgivelser kan være i utenrikspolitisk sammenheng: At Dronning Maud Land var tegnet inn som en sektor med grenselinjer trukket helt inn til Sydpolen, var i klar motstrid mot etablert norsk politikk den gangen. Dette førte til at det norske utenriksdepartement mottok en henvendelse fra USAs ambassade med spørsmål om det var så at Norge hadde skrinlagt sin tidligere motstand mot bruk av det såkalte «sektorprinsippet» for regulering av suverenitetsspørsmål i polarområdene.

7) Se bl.a. flg. artikler av undertegnede: «Frimerket for fall», kronikk i *Aftenposten* 22. april 2005, s.4 (<http://www.aftenposten.no/>

[meninger/kronikker/Frimerket-for-fall-6351041.html](http://www.meninger/kronikker/Frimerket-for-fall-6351041.html)); «Frimerket: Modernitetens budbringer – vår tids anakronisme», artikkel i tidsskriftet *Historie* nr.4, 2011, s.40-51 (<http://www.ogskagestad.net/Frimerket-HistorieDes11.pdf>); «Posten, - produktutvikling og prestisje», artikkel i *Norsk Filatelistisk Tidsskrift* nr.3, 2012, s.24-25 (<http://www.ogskagestad.net/PostenNFTapril12.pdf>); «Hva skal vi med alle frimerkene?», artikkel i *Norsk Filatelistisk Tidsskrift* nr5, 2012, s.14-15 (<http://www.ogskagestad.net/AlleFrimNFTaug12.pdf>); «Frimerket – utgivelsespolitikk og inflasjon», artikkel i *Historie* nr.4, 2012, s.30-36 (<http://www.ogskagestad.net/FrimerketHistorieDes12.pdf>); samt avhandlingen *Frimerkemotiver som samfunnsmessig budbærer (En komparativ og dynamisk studie i politisk massekommunikasjon)*, 12. desember 2011, 264 sider (<http://www.ogskagestad.net/FrimMotiverMassekommDes11.pdf>).

8) Se bl.a. frimerkedirektør Halvor Fastings to artikler «Frimerket for fall?», i *Aftenposten* 3. mai 2005 (<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Frimerket-for-fall-6352484.html>); samt «Hva skal vi med alle frimerkene?» i *Norsk Filatelistisk Tidsskrift* nr.6, 2012, s.6.

9) Odd Gunnar Skagestad, «Norske frimerkemotiver – fra rikssymboler via jubiléer og samfunnsliv til popkultur og trivia», artikkel i *Oslo Filatelistklubbs medlemsblad OFK-INFO* nr.2 (mai) 2016, s.11-15 (<http://www.ogskagestad.net/FrimerkemotiverOFK-INFOmai16.pdf>).

10) Frimerkedirektør Halvor Fasting, artikkel i *Postens informasjonshefte Abonnement 2006/2007*, s.2.

11) Jfr. Odd Gunnar Skagestad, «Polarnasjonen og jubiléumsåret», kronikk i *Farmann Newsletter*, Uke 30, 29. juli 2005 (http://www.farmann.no/arkiv/2005/07/farmannkronikke_4.html#more).